

VAHŞÎ-i BÂFKÎ

ü Şîrîn adlı mesnevisi de yer almaktadır. Vahşî'nin divanı *Dîvân-ı Külliyyât* (*Küllî-yât-ı Divân*) adıyla birçok defa basılmış ve ilmî neşirleri yapılmıştır (meselâ bk. Tahran 1247, 1307, 1312; İrec Efşâr'ın mukaddimesiyle, Tahran 1335 hş.; nşr. Zebîhullah Safâ, Tahran 1339 hş.; M. Dervîş'in notları ve Saîd-i Nefîsî'nin mukaddimesiyle, Tahran 1342, 1356, 1369, 1378, 1388; nşr. Ferdîn Habîbî, Tahran 1379 hş.; nşr. Muhammed Rızâ Efşârî, Tahran 1389 hş.). Hüseyin-i Nehâî tarafından yayımlanan *Dîvân-ı Vahşî-i Bâfkî* (Tahran 1338, 1339, 1343, 1366, 1380, 1384 hş.) gerek baş tarafındaki inceleme kısmı gerekse metnin sağlamlığı bakımından en iyi neşir kabul edilmektedir. Vahşî'nin şiirlerinden muhtelif seçmeler yayımlanmıştır (*Güzide-i Eş'âr-ı Vahşî-i Bâfkî*, haz. Muhammed Ali Tâciyân, Kum 1377 hş.; haz. Hüseyin Meserret, Tahran 1378 hş.; haz. Bâbek Nîk Taleb, Tahran 1379 hş.; *Ber Güzide-i Eş'âr-ı Vahşî-i Bâfkî*, haz. Ahmed Rençber, 1354 hş., 1362 hş.). 2. *Huld-i Berîn* (Hâce Abdullah-ı Herevî'nin *Münâcât-nâme*'si, Nasîrüddîn-i Tûsî'nin *Evşâf-ü'l-esrâf* ı, Baba Tâhir-i Uryân ve Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın *Rubâ'îyyât*'ları ile birlikte, nşr. Muhammed Hüseyin Kâşânî, Tahran 1301, 1302, 1303; Kalküta 1261; Bombay 1286, 1312; nşr. Mirza Muhammed Ali Şîrâzî, Bombay 1313, diğer bazı tanınmış şairlerin rubâîleriyle birlikte; nşr. Hüseyin Kûhî, Tahran 1307, 1334, şairin *Ferhâd ü Şîrîn*'i ve bazı musammatları ile birlikte; nşr. M. Dervîş, Tahran 1339). 3. *Ferhâd ü Şîrîn*. Şairin vefatı sebebiyle yarım kalan mesneviye önce Kaçar dönemi şairlerinden Visâl-i Şîrâzî 1251 beyit eklemiş, onun ölümünden sonra Sâbir-i Şîrâzî tarafından ilâve edilen 304 beyitle tamamlanmıştır (Tahran 1263, 1303; Hindistan 1265, Visâl-i Şîrâzî'nin aynı adlı eseriyle; nşr. Hüseyin Kûhî, Tahran 1306, 1334, 1343; nşr. Rızâ Celâlî-i Nâîfî, Tahran 1315; nşr. Hüseyin İkbâl, Tahran 1316; nşr. Rızâ Eş-refzâde, *Nişân Tîşe-i Ferhâd: Nakd u Metn-i Kâmil-i Ferhâd ü Şîrîn*, Tahran 1376). Cemşîd-i Mi'mârî, Vahşî-i Bâfkî'nin bu mesnevisiyle Nizâmî-i Gencevî ve Ârif-i Erdebîlî'nin aynı adlı eserlerini karşılaştırdığı bir çalışma yapmıştır (Şîraz 1388 hş.).

BİBLİYOGRAFYA :

Emîn-i Ahmed-i Râzî, *Heft İklim* (nşr. Cevâd Fâzıl), Tahran, ts. (Kitâbfurûşî-yi Ali Ekber İlmî), I, 157-159; Abdünnabî Fahrüzzamânî-i Kazvînî, *Meyhâne* (nşr. Ahmed Gülçîn-i Meânî), Tahran 1340 hş., s. 181-197; M. Tâhir Nasrâbâdî, *Tezkire-i Naşrâbâdî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1317 hş., s. 472; M. Müfid Müstevfî-i Bâfkî, *Câmi'-i Müfidî*, Tahran 1340 hş., III, 423-426; Sâdi-

kî-i Kitâbdâr, *Tezkire-i Mecma'u'l-havâş* (nşr. ve trc. Abdürresûl Hayyâmpûr), Tebriz 1327 hş., s. 141-144; Münzevî, *Fihrist*, III, 1898, 2597-2598; IV, 2800, 3023-3027, 3260; Hânâbâ, *Fihrist*, I, 578, 601; II, 1912, 2387-2388, 2511, 2513; III, 3689-3690; Safâ, *Edebiyyât*, V/2, s. 760-777; Zeynelâbidîn Müttemen, *Tahavvül-i Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1339 hş., s. 31, 34, 40; Rypka, *HIL*, s. 297-298; Ahmed Gülçîn-i Meânî, *Mekteb-i Vuğû'der Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1348 hş., s. 544-562; Ahmed Rençber, *Ber Güzide-i Eş'âr-ı Vahşî-i Bâfkî*, Tahran 1354 hş.; Üveys Sâlik-i Sadîkî, "Eş'âr-ı Çâp Neşode-i Vahşî", *Mecelle-i Dânişkede-i Edebiyyât ve 'Ulûm-i İnsânî*, XVIII, Tahran 1350 hş., s. 105-116; Hüseyin Meserret, "Vahşî Ân Destân-serâ-yı Ma'nevî", *Âşînâ*, IV/ 20, Tahran 1373 hş., s. 28-32; M. Nazîf Şahinoğlu, "Vahşî Bâfkî", *İA*, XIII, 145-148; P. E. Losensky, "Wahshî Bâfkî", *EL*² (İng.), XI, 53.

DERYA ÖRS

VAHŞÎ b. HARB

(وحشي بن حرب)

Ebû Desme (Ebû Harb) Vahşî
b. Harb el-Habeşî
(ö. 23/644'ten sonra)

Uhud'da

Hiz. Hamza'yı şehid eden
ve daha sonra müslüman olan
Habeşli köle, sahâbî.

Aslen Habeşistanlı ve Kureyş eşrafından Cübeyr b. Mut'im'in kölesidir. Hâris b. Âmir'in, Tuayme b. Adî veya kardeşi Mut'im'in kölesi olduğu da rivayet edilir. Vahşî'nin Mekke'ye nasıl geldiği bilinmemektedir. Cübeyr b. Mut'im Uhud Savaşı hazırlıkları sırasında Vahşî'ye, Bedir'de amcası Tuayme'yi öldüren Hamza'yı öldürdüğü takdirde kendisini hürriyetine kavuşturacağını vaad etmişti. Bedir'de katledilen Hâris b. Âmir'in kızı da Vahşî'nin âzat edilmesi için Hz. Muhammed, Ali veya Hamza'dan birini öldürmesini istiyordu (Vâkıdî, I, 285; İbn Asâkir, LXII, 402). Hamza'nın organlarından yapacağı gerdanlıkla Mekke'ye döneceğini söyleyen Ebû Süfyan'ın karısı Hind bint Utbe ise Bedir'de babasını, kardeşini ve amcasını öldüren Hamza'yı ortadan kaldıracak kişiye bütün takılarıyla birlikte on altın vereceğini bildirdi.

Vahşî, Uhud Savaşı için müşrik ordusuyla birlikte Mekke'den yola çıktı. Kureyş ordusundaki kölelerden Vahşî ile Suâb dışındakiler geri hizmette görevlendirilmişti (Vâkıdî, I, 230). Uhud'da çatışmalar başladıktan sonra Vahşî bazan bir kayanın, bazan bir ağacın arkasına saklanarak, bazan da açıktan açığa Hamza'yı gözetliyordu. Hz. Hamza'nın bir kayanın arkasında Sibâ b. Abdüluzza ile çarpışıp onu öldür-

dükten sonra kendisinin bulunduğu yere yaklaştığını görünce mızrağını fırlatarak onu şehid etti; ardından yanına giderek ciğerini söktü ve Hind'e götürdü. Bunun üzerine Hind bütün takılarını Vahşî'ye verdi, bunların yerine Hamza'nın ve diğer şehidlerin organlarını gerdanlık ve halhal olarak taktı. Bu savaşta tam galibiyet elde edemeyen müşrikler Hamza'nın öldürülmesiyle bir ölçüde intikam duygularını tatmin etmişti. Vahşî Cübeyr b. Mut'im tarafından âzat edildi; Hind de takılarının yanında onu on altınla ödüllendirdi. Vahşî daha sonra müslüman olunca hürriyetine kavuşabilmek için Hamza'yı öldürmekten başka çaresinin bulunmadığını ve Uhud'a sadece bunun için katıldığını söylemiştir (İbn Hişâm, III, 35; İbn Kesîr, IV, 19).

Uhud'daki galibiyet haberini Mekke'ye ilk ulaştıran kişi olduğu kaydedilen Vahşî, Hacûn'da bir tepeye çıkarak Mekke müşriklerine savaş hakkında bilgi verdi (Vâkıdî, I, 332). Ardından Mekke'de yaşamaya devam etti. Hendek Gazvesi'ne de katıldı ve bu savaşta harbesiyle Tufeyl b. Nu'mân el-Ensârî'yi şehid etti (a.g.e., II, 473). Mekke'nin fethinden sonra Tâif'e kaçtı. Zira kendisi, Hz. Peygamber'e ve müslümanlara karşı düşmanlıklarıyla tanınan on kadar kişiyle birlikte umumi affın dışında bırakılmıştı. Vahşî, Tâifliler'in Medine'ye heyet göndermeye karar vermesinin ardından Dimaşk'a, Yemen'e veya başka bir yere gitmeyi düşündü. Bu arada kendisine Hz. Muhammed'in İslâm'a girenleri affettiği bildirilince Medine'ye gitmeye karar verdi. Sakîf heyetiyle birlikte yahut yalnız olarak Medine'ye giden Vahşî, Mescid-i Nebvî'de Resûl-i Ekrem'in huzurunda müslüman oldu. Kaynaklarda Resûlullah ile Vahşî arasında geçen konuşmayla ilgili bazı ayrıntılar yer alır. Buna göre Vahşî, Resûlullah'ın huzuruna çıktığında veya onun kendisine haber gönderip İslâm'a girmesini istediğinde Vahşî günahkâr olduğunu söyleyerek tereddütlerini ifade edince Resûl-i Ekrem, "Kim tövbe edip iyi davranışlarda bulunursa şüphesiz o kişi tövbesi kabul edilmiş olarak Allah'a döner" âyetini okumuştur (el-Furkân 25/71). Bunun üzerine Vahşî, "Ey Allah'ın resulü! Ben neredeyse küfre denk bir günah işledim. Allah bunu da hasenata çevirir mi?" diye sormuş, Resûlullah da, "Allah kendisine ortak koşulması dışında bütün günahları dilediği kimse için bağışlar" âyetiyle (en-Nisâ 4/116) cevap vermiştir. Bununla da tatmin olmayan Vahşî, "Burada Allah'ın dilediğini affedeceği bildiriliyor, beni bağışla-

mayı diler mi dilemez mi bilmiyorum” deyince, Hz. Peygamber, “Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyin, çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O çok bağışlayan, çok esirgeyendir” âyetini okuyarak (ez-Zümer 39/53) Vahşi’nin bütün endişelerini gidermiş, bunun ardından Vahşi İslâm’a girmiştir (İbn Asâkir, LXII, 413). Bu sırada Vahşi’den amcasını nasıl şehid ettiğini anlatmasını isteyen Resûlullah onu dinlerken büyük bir teassüre kapıldı. Bununla birlikte Vahşi’yi cezalandırmadı. Sadece amcasının katledilişini hatırlamak istemediğinden gözüne görünmemesini istedi.

Bu görüşmeden sonra Vahşi Medine’den ayrıldı. 12 (633) yılında Hâlid b. Velîd kumandasında Yemâme Savaşı’na katıldı ve peygamberlik iddiasında bulunan Müseylime’ye harbesiyle öldürdü. Vahşi’nin mızrağıyla onu yere düşürdüğü, ardından Abdullah b. Zeyd b. Âsım ile Ebû Dücâne’nin kılıçla başını kestikleri de rivayet edilir. Müseylime’yi öldürmesine çok sevinen Vahşi’nin, “Hamza’yı öldürmekle insanların en hayırlısının kanına girdim, Müseylime’yi öldürmekle de insanların en kötüsünü ortadan kaldırdım” dediği nakledilir. Ardından Hâlid b. Velîd ile Yermük Savaşı’na iştirak etti ve Dimaşk’ın fethinde bulundu. Bir süre Dimaşk’ta yaşadı, Humus’un fethine katıldı ve buraya yerleşti. Hz. Ömer zamanında içki içen Vahşi’ye had cezası uygulandığı ve bunda ısrar edince divandan çıkarıldığı rivayet edilmektedir (İbn Hişâm, III, 36). Ölümüne kadar Humus’ta yaşayan, Buhârî ve Ahmed b. Hanbel’in eserlerinde birer hadisi yer alan Vahşi’den Ubeydullah b. Adî, Ca’fer b. Amr ed-Damrî ve oğlu Harb rivayette bulunmuştur. Hemen bütün kaynaklarda Vahşi’nin Hz. Osman devrinde (644-656) vefat ettiği kaydedilir. İbn Sa’d (ö. 230/845) Humus’ta ilk parlak elbiseyi Vahşi’nin giydiğini ve soyunun kendi zamanına kadar devam ettiğini belirtir (*et-Tabakât*, VII, 293).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 400, 501; Buhârî, “Megâzî”, 23; Vâkıdî, *el-Megâzî*, I, 230, 285-287, 300, 332; II, 473, 862-863; İbn Hişâm, *es-Sire* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Kahire 1987, III, 33-36; İbn Sa’d, *et-Tabakât* (nşr. M. Abdülkâdir Atâ), Beyrut 1410/1990, III, 6; VII, 293; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk* (Amrî), LXII, 400-422; İbnü’l-Esir, *İsdü’l-gâbe*, IV, 307-309; Ebû’l-Fidâ İbn Kesir, *el-Bidâye ve’n-nihâye* (nşr. Ali Abdüssâtir v.dğr.), Kahire 1408/1988, IV, 18-22; Köksal, *İslâm Tarihi* (Medine), III, 139-141.

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKAŞCI

VAHYÎ

(وحى)

(ö. 1130/1718)

Divan şairi ve Halveti şeyhi.

İstanbul’da doğdu. Adı Mehmed’dir. Kaynaklarda doğum tarihi bulunmamakla birlikte Ayvansarâyî’nin, “Altmış yaşında defnolunmuştur (1130)” sözünden (*Vefeyât*, vr. 6^b) 1070’te (1660) doğduğu anlaşılmaktadır. Divanın British Museum’da bulunan nüshasının (Add., nr. 7934) unvan sayfasında bu tarih Ramazan 1070 (Mayıs 1660) olarak kayıtlıdır. Babası Balat Tekkesi şeyhliği yapan Seyyid Hasan Nûri Efendi, dedesi Eyüp türbedarı diye bilinen Sünbüliyye Âsitânesi şeyhi Seyyid Mehmed Eyyûbî Efendi’dir. Vahyî, babasının ölümü üzerine Muharrem 1100’de (Kasım 1688) Balat’taki Ferruh Kethüdâ Tekkesi şeyhliğine getirildi. Şevval 1125’te (Kasım 1713) Zâkirzâde Şeyh Abdülvehhâb Efendi’nin yerine Tophane’deki Kılıç Ali Paşa Camii’ne vâiz olarak tayin edildi. Zilkade 1127’de (Kasım 1715) Arapzâde Hasan Efendi’nin yerine Eyüp Sultan Camii’ne nakledildi ve Zilhicce 1128’de (Kasım-Aralık 1716) Sultan Selim Camii vâizliğine getirildi. 21 Şâban 1130’da (20 Temmuz 1718) vefat eden Vahyî’nin cenaze namazı Fâtih Camii’nde kılındıktan sonra Eğrikapı dışındaki babasının yanına defnedildi (Ayvansarâyî, vr. 6^b). Ayvansarâyî onun bestelenmiş ilâhilerinin bulunduğunu söyleyip “Gönül olsun nevâlinle mutayyeb / Bizi lutfunla mesrûr eyle yâ rab” matlaını örnek verir (*a.g.e.*, vr. 6^b). Mehmed Süreyyâ’nın müfessir, muhaddis, şair ve ilâhici diye söz ettiği Vahyî (*Sicill-i Osmânî*, IV, 607) daha ziyade şeyhliğiyle tanınır. Sâlim tasavvuf eğitimi babasından aldığını kaydeder. Mehmed Tâhir onu “nâzımlığı ile meşhur vecd ve hal sahibi bir zat” olarak tanıtır (*Osmanlı Müellifleri*, III, 428). Mehmed Nazmi Efendi’nin kızı ile evlenen Vahyî’nin iki çocuğu olmuş, bunlardan Feyzullah Efendi kendisinden sonra dergâhın şeyhliğini yapmış ve babasının ölümünden iki yıl sonra şiirlerini toplamıştır (Rieu, s. 203).

Vahyî orta derecede bir şairdir. Arapça ve Farsça tamlamaların yoğun bulunduğu dili süslü ve külfetlidir. Zaman zaman yalın söyleyişler görölse de dönemin bir üslûp özelliği olarak duyulmamış Arapça ve Farsça kelimeler kullanmıştır. Buna rağmen divanında Eski Türkiye Türkçesi’nin dil özelliklerine rastlamak mümkündür. Klasik şiir tarzından sebk-i Hindî’ye geçiş

şin meydana geldiği bir dönemde yaşayan şair şiirlerinde bu arada kalmışlığın izlerini yansıtmaktadır. Vahyî’nin, divanında belli unsurlar dışında tasavvufa ait konulara yer vermediği dikkati çekmektedir. Muh-teva bakımından zengin sayılan eser döneminin edebî ve tarihî özelliklerini aydın-latacak bazı bilgiler de içermektedir.

Vahyî’nin tek eseri divanıdır. İki nüshası bulunan divanda (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 492, 102 varak; British Museum, Add., nr. 7934, 162 varak) klasik nazım türlerinin hemen hepsinden örnekler mevcuttur. Oğlu Feyzullah Efendi’nin bildirdiğine göre Vahyî divanını yirmi yaşında tedvin etmiş, daha sonra bazı şiirlerini divandan çıkarmıştır (*Divân-ı Vahyî*, British Museum, Add., nr. 7934, vr. 161^b). Divandaki kasidelerin büyük bölümü na’t şeklinde olup bunlardan bazıları Müstakimzâde’nin *Mecmûatü’l-ilâhiyyât*’ında da yer almaktadır. III. Ahmed’in damadı Sadrazam Ali Paşa dışında hiçbir devlet büyüğü için kaside yazmayan şairin bu tutumunu tasavvufi kimliğinin bir sonucu olarak değerlendirmek mümkündür. Vahyî’nin divanında devrine ışık tutan üç manzume mevcuttur: Musammat şeklinde bir duânâme, mesnevi nazım türünde bir muhabbetnâme ve sevgilinin bütün organlarını tavsif eden, gazel nazım biçimiyle kaleme alınmış iki bahr-i tavîl. Divanda ayrıca 264 gazel, otuz üç tarih manzumesi, otuz üç lugaz, elli sekiz muamma (ikisi müveşşah tarzında), on üç mukatta’ (biri Arapça, ikisi Farsça), on musammat, beş matâlî’ yer alır.

Vahyî’nin divanında ayrıca mensur iki mektup bulunmaktadır. “Zübde-i Hânen-degân Küçük Müezzin Çelebi’ye” başlığını taşıyan ilk mektubun (Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 98^b; British Museum, Add., nr. 7934, vr. 158^b) en belirgin özelliği içerisinde süzinak, uşşak, düğâh, segâh, devr-i kebir, evsat gibi mûsiki terimlerinin zikredilmesidir. Vahyî’nin kuş adlarını ve kuşbaz terimlerini kullanarak yazdığı ikinci mektubunda mizahî bir üslûp hâkimdir ve, “Dârü’s-selâm-ı Bağdâd-ı Şeref-âbâd Vâlisi Devletlü Celâletlü Hasan Paşa Hazretlerine Fîristâde Kılan Du’â-nâmeye Vaz’ Olunan Kâimedür” başlığını taşır (British Museum, Add., nr. 7934, vr. 152^a; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, nr. 492, vr. 99^b). Mektupta Martoloszâde Efendi, Kebûterî Çelebi, Bülbülcüzâde Efendi, Karga Zarif, Kuş Atası Nâibî Çelebi, Kerkenes Çorbacı gibi kişi adları geçmektedir. Divan üzerine Hakan Taş doktora, Murat Sukan yüksek lisans çalışması yapmıştır (bk. bibl.).